

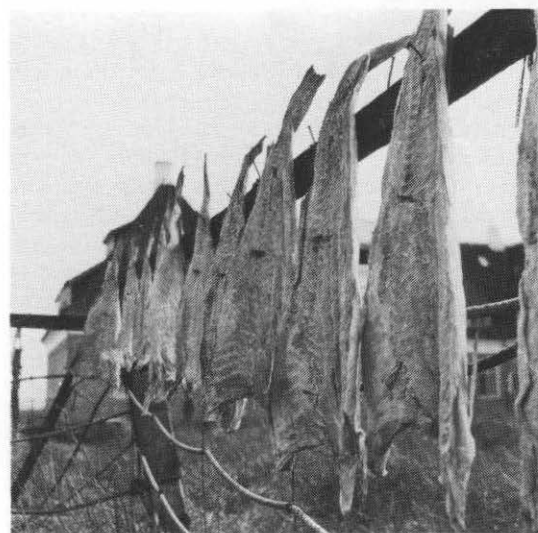
surt efter at have fået lidt salt, er de røgede meget tørre koges de« (1802; 6).

1818 blev i Østerild fjord fanget 51.220, 1821 over 82.000 og i Tømmerby fjord endog 108.460; »heltbønderne« kørte med fangsten helt ned til Kolding. Men andre år svigtede fiskeriet næsten helt. Før Aggertangens gennembrud 1825 stod heltstimerne i den vestlige Limfjord så tæt, at man kunne skovle fiskene op i båden, men allerede 1832 blev ved Tømmerby kun fanget en snes (7). Ved Frijsenvold fiskegård (s. 215) kunne før 1884 årligt fanges 3.-4.000 (8).

Helten og særlig den store og velsmagende fra Limfjorden var i Jylland en højt værdsat fisk, den man helst serverede for sine gæster; saltet og røget Limfjords-helt blev i 1800-t sendt videnom (7). Når en gårdejer sendte sin søn til Holstebro for at gøre juleindkøb blev det ham meget pålagt at købe helt fra Nissum fjord, som ikke måtte mangle på bordet en juleaften (9). Røget helt er ringkøbingernes livret. »Krejlerne, der går fra dør til dør med sin bismervægt og en kurv helt på armen, er sikker på at blive modtaget med begejstring« (o. 1940; 10).

Helt fiskes kun i jyske fjorde, og udbyttet har altid været meget svingende. 1895-1910 lå det i Ringkøbing-Stadil fjord mellem 21 og 62 t, gennemsnittet var 42 t og 1936-40 godt 21 t. Der fiskes nu årligt 30-50 t, som eksporteres.

LITTERATUR: (1) 869 5,59; (2) 107 upag.; (3) 464f 5,32; 557 341 (1894); (4) 693b 5,526; (5) 936 40; (5a) 761 1,1866-67,390; (6) 418 382; (7) 557 137-39; (8) 662 2,179f; 218 2,226; (9) 64 21; (10) 319 146.

Smelt, *Osmerus eperlanus*

Meget slank og næsten gennemsigtig ca. 30 cm lang laksefisk i vadehavet, mange brakvandsfjorde, søer og åer; alm. ved Østersøens kyster.

– Danmarks Dyreverden 4, 93f.

Smelt, ældre nydansk d.s., oldengelsk smelt, smylt; ordet er måske beslægtet med oldnord. smelt 'emalje' (fiskens perlemorsglans), det hører dog snarere til verbet smelte i betydningen blødgøre og skyldes da fiskens bløde hud (1). Som persontilnavn Smælt, Smelth 1400-t (2).

Stint(e), ældre nydansk stintæ, gammeldansk stinth; Jylland (3) af uvis oprindelse, ved Flynder sø kun brugt om mindre eksemplarer (4); som persontilnavn Stinthæ 1300-t (2).

Silling, silding Jylland (5), de blanke løstsiddende skæl minder om sildens; *hork* VJylland (6), *grundtning* Karup å (7), *maltfisk* o. 1850ff, Jylland (8), *maltstint* (9) jf. *agurkfisk* Holbæk (10), kødet har en ejendommelig ram lugt som malt eller en skrællet grøn agurk.

LITTERATUR: (1) 659 20,818; 626 358; (2) 363 2,2,1017; (3) 659 21,1438; 571 461 (Ribe a.); 472b 3,4; 662 3,148; 864 4,1870,100 (Viborgeggen); (4) 604 3.rk. 12,1879-80,78; (5) 928 2,163 (Gudenå); 662 3,143 (Gudenå); 154 518 (Silkeborgeggen); 830 266 (Skanderborg sø); (6) 296f 129; (7) 937p 137; (8) 472b 3,4 (Nymindegab); 756 15,268; (9) 218 2,218; (10) 388.

FISKERI OG KONSUM

Smelt fanges i massevis i Limfjorden og spises stegt, men »siges at være ufordragelig for laksen, så det er et vist tegn, at laksen løber bort fra fjorden når smelten indfinder sig« (o. 1770; 1); fiskerne i Randers fjord mener, at den med sin ildelugt fordriver laksene (1821; 2).

Smelten må på grund af dens ubehagelige lugt regnes til de ringere fiskearter, men anses dog af mange i Thy for en stor delikatesse og spises fersk kogt, stegt eller røget (3), man havde en talemåde om flæsk: så fedt som en smelt (4), ved Limfjorden blev den også vindtørret, men så lille var fisken, at der skulle hundrede til at beværte to personer (5). Det er »en højst delikat fisk«, som ved midsommertid kommer op i bækken for at lege og da kan

Fiskestativ med helt hængt op til tørring. Den regnes stadig for en velsmagende spise. Fotografi fra Ny Skagen, 1933. Dansk Folkemuseum, Brede.

rages i land med en rive (Viborg a. o. 1840; 6); når *stinten* mellem 21. og 26. april i tætte stimer søgte ind mod land fik Viborg latinskoles elever en fri eftermiddag (»stintetur«) og drog, ofte med musik i spidsen, ud til Nørremølle for at »hilse på stinten«. Fisken kunne øses op med spande eller trækkes i land med river, men fangsten blev kun brugt som agn og svinefoder (7); i legetiden, der regelmæssigt falder omkring 23/4, fanges der ved natetid så store mængder, at de ikke alene er en velkommen føde for fattigfolk, men også indsamles til kreaturfoder og agn for ål (o. 1900; 8).

Anvendelsen som madding nævnes 1802 fra Thy (9), også siden blev smelten mest benyttet som agn og ørredfoder. Fiskeriet har kun betydning i Ringkøbing og Stadil fjord, hvor det årlige gennemsnitsudbytte 1905-06 skal have været godt 30 t; 1921-40 androg det 20 t (10), nu fiskes 20-30 t til produktion af olie og fiskemel.

En juleleg hed »Helt og smelt de går i dans« (11). I et jysk eventyr spiser kone en smelt og bliver gravid (12).

Talemåder: du skal ikke rose dig af stinten før du har den i panden; det er dyrtid når man gør pølse af stint (Peder Syv; 13).

LITTERATUR: (1) 693b 4,390f; 5,526; (2) 177 5,129; (3) 936 41; 418 383; (4) 212c 3,404 (Thy); (5) 908b 5,1798,231; 472b 3,20; (6) 69d 32; (7) 342 32f; (8) 154 518; (9) 936 41; (10) 662 2,162; 218 2,218; (11) 903 2,1802,548; (12) 464 13,32; (13) 903 6,839.

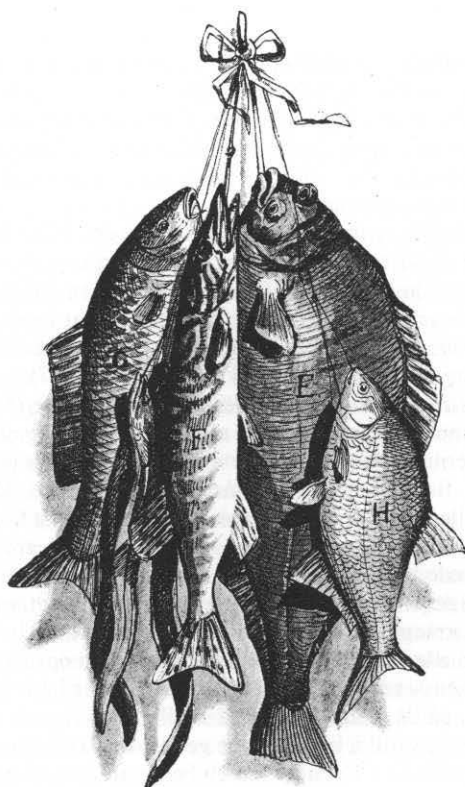
Gedde, *Esox lucius*

Halvanden til næsten to meter lang, slank og grådig rovfisk, finnerne sidder langt tilbage, ryg og sider har nuancer af grønt med gule marmoreringer. Lever i søer, moser og større vandløb samt brakvand.

– Danmarks Dyreverden 4, 94-98.

Gedde, fællesnordisk, gammeldansk (o. 1300) gæddæ, oldnordisk gedda; fiskens lange snude kan ligne et spyd, oldengelsk har gad 'pig, brod', langobardisk gaida 'spyd' (1).

Som persontilnavn Gedda, Giedde, Gedde 1300-t ff betegnede det måske oprindelig en, der var vanskelig at mætte (2). Fisken er afbildet i våbnet

Fire delikate fisk fra Carl Ginderups »Det danske Køkken«, 1888: Karpe (G), gedde (F), helleflynder (E) og brasan (H).

for uradelsslægten Giedde, for baron Giedde af Wintersborg (friherrebrev 1742) og Rosengiedde (adelsbrev 1536) (3).

Indgår i stednavne: Geddekær 1498-1806 Vejerslev s., Viborg a., 1704ff Døstrup s. Sønderjylland, Geddevad 1771-1811 Spandet s. Sønderjylland, Geddesø 1798ff ØMøn, måske i Gjessø 1586ff (nu Gedsø) Tem s., Århus a., Geddeholme 1805ff Kastrup s. SSjælland (4).

Græsgedde o. 1700ff om den lille grønne førsteårsgedde, som færdes (og fanges) hvor der på bunden er meget »græs« = tang o.a. vandplanter (5); *hekt*, *hæjte* Ærø 1834ff (6), *hegt* Sundeved o. 1880 (7) fra tysk hecht; *jætte*, *jættestisk* Møn o. 1820ff (8), Falster o. 1850, ØLolland (9), i stednavnet Jættebrink 1852ff ved Møns klint (10); stor gedde: *lærgedde* o. 1700 (11).

LITTERATUR: (1) 626 127; (2) 363 2,1,328 jf. 42f; (3) 849b 74; 2 182,556 jf. 137; (4) 156 5,98, 392; 9,245; 12,154; 16,185,264; (5) 659 7,241; (6) 369 247; 450 5; (7) 388 (Ullerup); (8) 667 2,61; 160 1906/23: 624; (9) 281c 81; 388; (10) 156 16, 266; (11) 579.